

Проблеми адаптації старшокласників до вивчення іноземної мови у виші

Чиханцова, Олена, кандидат психологічних наук, Університет «Україна» (Україна, м. Київ),
кафедра психології,
e-mail: chyhantsova@gmail.com

Анотація

У статті представлено проблеми адаптації учнів випускних класів у вищому навчальному закладі. З'ясовано основне призначення іноземної мови та іншомовного спілкування для учнівської молоді. Встановлено, що після закінчення загальноосвітнього навчального закладу учні мають недостатній рівень розвитку психологічної готовності для оволодіння іноземними мовами за фахом у ВНЗ.

Ключові слова: адаптація, психологічна готовність, структура, компоненти, іноземна мова, оволодіння мовою.

The problems of adaptation of pupils to studying a foreign language at the university

Chyhantsova, Olena, Ph.D. in Psychology, University «Ukraine» (Kyiv, Ukraine), Department of Psychology,
chyhantsova@gmail.com

Summary

The article presents problems of adaptation of pupils in high school. It is shown the main purpose of a foreign language and foreign language communication for students. Established that at the end of an educational institution students have insufficient development of psychological readiness for mastering foreign languages with a degree in high school.

Key words: adaptation, psychological readiness, structure, components, foreign language, language acquisition.

Постановка проблеми. Сучасний стан міжнародних зв'язків України, вихід її до європейського та світового простору зумовлюють розглядати іноземну мову як важливий засіб міжкультурного спілкування.

Основне призначення іноземної мови як предметної галузі шкільного навчання — сприяти в оволодінні учнями уміннями і навичками спілкуватися в усній і писемній формах відповідно до мотивів, цілей і соціальних норм мовленнєвої поведінки у типових сферах і ситуаціях. Саме школа є тим навчальним закладом, де формуються базові механізми іншомовного спілкування, котрі у майбутньому випускники зможуть розвивати і удосконалювати відповідно до власних потреб у вищому навчальному закладі.

Однією з проблем навчання іншомовного мовлення є те, що студенти перших курсів приходять з різних шкіл і рівень їхнього володіння мовним матеріалом дещо різний, і у більшості студентів немовних факультетів не відповідає базовому рівню. Цю проблему відмічають майже всі опитані нами викладачі кафедр іноземної філології немовних факультетів. Причиною низького

рівня володіння першокурсниками іншомовним мовленням, на наш погляд, є не тільки недостатня кількість годин і низький рівень знань і умінь іншомовного мовлення, закладених протягом навчання в середній та старшій школі загальноосвітніх навчальних закладів, а й недостатній розвиток психічних функцій першокурсників, таких як пам'ять, словесно-логічне мислення, абстрактне мислення та інших.

Зв'язок з важливими завданнями. Проте навчання іноземної мови студентів немовних спеціальностей вищих навчальних закладів (ВНЗ) має низку особливостей, а отже, потребує переосмислення та перегляду. Питання оволодіння іноземною мовою є важливе сьогодні. У зв'язку з цим накладається велика відповідальність на вищий навчальний заклад у підготовці фахівців і потребі удосконалення їхньої професійної майстерності.

На відміну від школи, ВНЗ має справу майже із зрілою людиною. Зважаючи на це, навчання у вищій школі повинно більш спиратися на вже сформовані індивідуальні особливості і більшою мірою враховувати їх.

Аналіз останніх досліджень. Процес підготовки старшокласників до оволодіння іноземними мовами у ВНЗ повинен будуватися на основі цілісного підходу, який дозволяє розглядати всі дидактичні засоби як засоби професійного ставлення особистості.

Навчання іноземних мов за фахом висуває за головну мету підготовку фахівця, здатного використовувати іноземну мову як інструмент професійної діяльності й професійного пізнання (Л.Гапоненко, І.Коваль, Л.Онуфрієва, Н.Саєнко та ін). Тому початок вивчення іноземних мов за фахом у старшій школі можна вважати однією з найактуальніших проблем сьогодення.

З позицій професійно орієнтованого підходу до вивчення іноземної мови в умовах ВНЗ можна стверджувати, що це новий порівняно зі школою етап, основним елементом якого є іншомовна комунікативна компетенція (Л.Бурдейна, О.Волобуєва, Л.Онуфрієва, та ін.)

Метою статті є виявлення проблем адаптації старшокласників до оволодіння іноземними мовами у вищому навчальному закладі. Оволодіння учнями старшої школи іноземними мовами за фахом становить єдність певних морально-психологічних якостей особистості та включає в себе найрізноманітніші компоненти, які тісно пов'язані між собою і доповнюють один одного.

Основні результати дослідження. Опитування, проведене нами серед студентів перших курсів немовних спеціальностей університету «Україна» (облік та аудит, психологія, фізична реабілітація, соціальна робота, журналістика, видавнича справа та редагування, комп'ютерні технології та мережі, дизайн, технологія харчування), дає змогу стверджувати, що першокурсники часто не бачать сенсу в оволодінні іноземною мовою поряд із фаховими дисциплінами й тому мають дуже низьку мотивацію до вивчення іноземної мови. Лише 38,7% студентів відповіли, що знання з іноземної мови потрібні їм для подальшої роботи за спеціальністю.

Для з'ясування задоволеністю студентів перших курсів немовних спеціальностей рівнем знань з іноземної мови було запропоновано відповісти на запитання «Чи є рівень знань з іноземної мови, отриманий у школі, достатнім для продовження вивчення її у ВНЗ?» На що 48,8% респондентів дали негативну відповідь, 39,4% опитаних рівень знань вважають достатнім, 15,4% з відповіддю не визначилися. Це говорить про те, що майже кожен другий студент немовного факультету є незадоволеним своїми знаннями з іноземної мови.

Проблемою формування психологічної готовності старшокласників до оволодіння іноземними мовами у ВНЗ є те, що випускники шкіл не володіють знаннями з іноземної мови за

фахом, а, обравши вищий навчальний заклад та спеціалізацію, починають вивчати іноземну мову за професійним спрямуванням і ставляться до неї не більше як до предмета з циклу обов'язкового вивчення. Для них головним є профільний предмет.

Загалом студенти відзначають покращення своїх знань з іноземної мови за фахом під час навчання у ВНЗ. Саме зі вступом у ВНЗ студенти змінюють своє ставлення до оволодіння іноземними мовами за фахом.

За результатами отриманих відповідей ми виділили три групи серед старшокласників та першокурсників, що характеризуються різним ставленням до вивчення іноземної мови у школі та у ВНЗ. Порівнявши їх, ми отримали такі дані.

За результатами дослідження ми бачимо, що 67,5% студентів підвищили свій професійний інтерес, вони визначилися з майбутньою професією та розуміють роль іноземної мови для оволодіння фахом. Нажаль, збільшилось негативне ставлення студентів (13,2%) до оволодіння іноземними мовами, на відміну від старшокласників. Студенти немовних спеціальностей вважають, що на їхньому факультеті недостатня кількість годин з іноземної мови в навчальному плані. Також, на думку студентів, у них різний рівень володіння іноземними мовами, оскільки групи у ВНЗ формуються за спеціальністю, а не за рівнем знань з іноземної мови, а це, у свою чергу, знижує інтерес до оволодіння іноземними мовами у ВНЗ.

Із анкетних даних ми бачимо, що 54,3% студентів-першокурсників витрачають до однієї години свого часу на підготовку домашнього завдання з іноземної мови, 25,6% студентів витрачають до 2 годин і лише 7,9% першокурсників виконують домашнє завдання більше двох годин. А 12,2% з них взагалі не виконують домашнє завдання, пояснюючи це браком часу та нерозумінням завдань.

Дослідження, проведене нами, засвідчило, що реальні зміни в навчанні студентів нефілологічних спеціальностей з іноземної мови як засобу спілкування ще не стали загальним надбанням. Варто підкреслити, що на сьогодні відсутні дослідження, які б розкривали власне проблеми адаптації учнівської молоді до вивчення іноземної мови у вищому навчальному закладі. Саме тому завданням нашого дослідження було виявити особливості адаптації старшокласників до оволодіння іноземними мовами у ВНЗ.

Важливим завданням є створення структурно-функціональної моделі психологічної готовності старшокласників до оволодіння іноземними мовами у ВНЗ, за якої кожний компонент цієї моделі, а саме: мотиваційний, когнітивний, операційно-процесуальний, емоційно-вольовий, — набули б тенденцій до розвитку.

Важливість дослідження обумовлюється також необхідністю подальшого вдосконалення програм практичної підготовки старшокласників до оволодіння іноземними мовами у ВНЗ. Метою нашого дослідження було як виявлення особливостей сформованості психологічної готовності старшокласників до оволодіння іноземними мовами, так і розробка та апробація психолого-педагогічних засобів покращення зазначеної готовності до оволодіння іноземними мовами на перших курсах ВНЗ.

На нашу думку, пошук нових ефективних способів навчання іноземної мови постає окремою проблемою, яка може бути розв'язана шляхом розроблення та впровадження нових технологій навчання.

Отже, ми проаналізували результати дослідження мотивації вивчення іноземних мов у вищому навчальному закладі за мотивами набуття знань, оволодіння професією, отримання диплома. Констатується небезпечна вікова тенденція зниження показників за мотивами набуття знань та отримання професії.

Результати опитування студентів-першокурсників показують, що у 59,4% навчаючих сильно виражене бажання вивчати іноземні мови, у 34,4% — середньо виражене і слабо виражене лише у 6,2% студентів. Для з'ясування задоволеністю студентів першого курсу рівнем знань з іноземної мови було запропоновано оцінити свій рівень володіння іноземними мовами. Цей рівень 46,6% опитуваних оцінюють як середній, 25,3% — вище середнього, 20,5% — нижче середнього, 7,6% — як високий. На думку студентів першого курсу немовних спеціальностей, існують причини, що заважають їм опанувати іноземними мовами.

Як свідчать результати дослідження, більшість студентів першого курсу немовних спеціальностей (28,7%) вважають, що саме недостатня кількість годин з предмета «Іноземна мова» є основною причиною, яка заважає їм у повній мірі оволодіти іноземними мовами у ВНЗ. Другою причиною за значущістю є велика їхня завантаженість з фахових предметів (26,2%), що не дозволяє приділяти достатньо уваги вивченню іноземних мов. Для 19,5% першокурсників рівень знань з іноземної мови, отриманий у школі, є недостатнім для продовження вивчення іноземних мов за фахом у ВНЗ. Так, 14,4% студентів відмітили, що у них недостатня мотивація щодо вивчення іноземних мов за фахом, оскільки вони не пов'язують знання з іноземної мови зі своїм майбутнім фахом.

Із бесід зі студентами молодших курсів ми дізналися про те, що вони дещо хотіли б змінити в процесі оволодіння іноземними мовами. Серед відповідей були такі, як «частіше організовувати зустрічі з носіями мови» (34,25%), «систематизація підручників» (29,30%), «використання автентичної іноземної літератури на заняттях з іноземної мови» (21,1%), «покращити методи подання матеріалу на заняттях з іноземної мови» (15,15%). Деякі відповіді вказували на збільшення кількості навчальних годин з іноземної мови, акцентувати увагу на здобутті не теоретичних знань, а набутті практичних навичок іноземної мови.

За результатами опитування студентів молодших курсів найцікавішими завданнями для 83,92% студентів є творчі та такі, які пов'язані з життєвим досвідом, а також групова робота з виконання спонтанних, імпровізованих завдань, що сприяють кращому запам'ятовуванню, з використанням мультимедійних наочних засобів. Найулюбленішими серед студентів є заняття в ігровій формі.

Таким чином, аналіз результатів анкетування та бесід зі студентами молодших курсів дали змогу виявити специфіку процесу оволодіння іноземної мови та встановити необхідність підвищення мотиваційного компонента, особливо пізнавальних ресурсів студентів. При цьому студенти висловлюють бажання у створенні реальних ситуацій, наближених до життя. Виконання таких завдань допоможе їм у формуванні знань, почуттів, переживань, асоціацій.

З метою виявлення ефективних засобів впливу на психологічну готовність старшокласників до оволодіння іноземними мовами у ВНЗ було проведено дослідження. У формульованому експерименті брали участь учні коледжу «Освіта» м. Києва експериментальної та контрольної груп (32 учні — експериментальна група (ЕГ) та 30 — контрольна група старшокласників (КГ)).

Як свідчать результати, отримані в ході констатувального експерименту, рівень готовності старшокласників до оволодіння іноземними мовами у вищому навчальному закладі переважно середній. Знання випускників школи іншомовної лексики, рівень комунікативних знань та оволодіння іноземною мовою є недостатнім для спілкування іноземними мовами за фахом. Учні старшої школи не завжди готові використовувати іноземну мову для професійної діяльності. Діагностичний зріз показав певні труднощі у старшокласників, які виникають під час іншомовного спілкування, недостатню мовленнєву підготовку та недооцінку вчителями ролі іноземної мови для майбутніх спеціалістів. Студенти перших курсів не бачать залежності професіоналізму спеціаліста від знань іноземної мови та вміння нею користуватися як засобом іншомовної комунікації.

Робота з учнями старших класів експериментальної групи проводилась у формі факультативних занять по дві години на тиждень протягом одного навчального року. Заняття проводились викладачем англійської мови та психологом у двох підгрупах чисельністю по 16 осіб експериментальної групи та по 15 осіб у двох підгрупах контрольної групи.

Варто підкреслити, що важливу роль у формуванні психологічної готовності старшокласників до оволодіння іноземними мовами відіграє мотиваційний компонент, тому першим пунктом у структурі формувального експерименту були лекції та бесіди, дискусії, консультації, що дозволяло підвищити мотивацію до вивчення іноземних мов.

Завдяки формувальному експерименту в учнів старшої школи проявляються зміни їхньої психологічної готовності до вивчення іноземних мов. Вони усвідомлюють важливість оволодіння іноземними мовами для майбутньої професії, мають бажання покращити свої знання та іншомовні навички, щоб подолати мовні бар'єри.

Покращення когнітивного та операційно-процесуального компонентів психологічної готовності були відмічені нами за позитивними результатами роботи на уроках іноземної мови, подолання мовних бар'єрів, активною участю у мовленнєвих ситуаціях. Покращення показників емоційно-вольового компонента проявлялося у здатності старшокласників до саморегуляції у різних ситуаціях, що виникали на уроках іноземної мови, під час іншомовного мовлення, труднощі, які виникали під час іншомовного спілкування, вирішувалися спокійніше та розсудливіше. Також проявлялась наполегливість учнів старшої школи під час уроку іноземної мови.

Як було встановлено, проблемою формування психологічної готовності старшокласників до вивчення іноземних мов у вищому навчальному закладі є формування не тільки когнітивного компонента, а й операційно-процесуального, тому що як учні старшої школи, так і студенти першого курсу мають недостатній рівень сформованості комунікативних здібностей. Запропоновано письмові вправи на розвиток письмового мовлення та письмові проектні роботи (доповіді, повідомлення,) на розвиток операційно-процесуального компонента психологічної готовності.

Матеріал для практичних робіт обирався нами самостійно, залежно від змісту навчального матеріалу. Практичні роботи були виконані на уроках іноземної мови. Деякі завдання були рекомендовані до самостійного виконання у позаурочний час. Було застосовано такі форми організації занять, як індивідуальна, групова та фронтальна. Показниками засвоєння навчального матеріалу з іноземної мови була здатність характеризувати і пояснювати основні поняття, аналізувати та виконувати запропоновані вправи та завдання. На уроках були використані завдання, прийоми та методи на активізацію розумової діяльності старшокласників, вправи на

розвиток професійних інтересів, створювались ситуації, які сприяли організації обговорень певних проблем, які пов'язані з вибором майбутньої професійної діяльності. Все це давало можливість спілкуватися та обмінюватися думками щодо вибору майбутньої професії. Нами було вибрано три сфери спілкування: особистісна, публічна та освітня.

Висновки. У проведеному констатувальному експерименті нами були виявлені проблеми у формуванні мотиваційного, когнітивного, операційно-процесуального та емоційно-вольового компонентів психологічної готовності старшокласників до оволодіння іноземними мовами. Було встановлено, що після закінчення загальноосвітнього навчального закладу учні мають недостатній рівень розвитку кожного із названих компонентів психологічної готовності для оволодіння іноземними мовами за фахом у ВНЗ. Саме тому нами була запропонована психолого-педагогічна програма, спрямована на поліпшення у старшокласників зазначеної готовності. Зібрані факти засвідчують, що існує недостатня кількість досліджених матеріалів, які були б присвячені проблемі формуванню учнів випускних класів психологічної готовності до оволодіння іноземними мовами за фахом у ВНЗ та її вдосконалення.

Список використаних джерел та література

1. Бурдейна Л.І. (2004) Діалогічне спілкування як необхідна умова формування моральної культури студентської молоді // Педагогіка і психологія професійної освіти. - № 4. – С. 38-46.
2. Волобуєва О.Ф. (2005) Психологічні особливості формування компетенції в читанні іноземною мовою майбутніх офіцерів-прикордонників // Зб.наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України / за ред. С.Д. Максименка. – К. – Т. VII, вип. 6. – С. 76-86.
3. Гапоненко Л.П. (2002) Педагогічні умови формування готовності студентів до іншомовного спілкування // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка. – Випуск 45. Частина I. – С. 77-79.
4. Коваль І.В. (2005) Підвищення навчання мотивації при вивченні іноземної мови у ВНЗ // Пробл. загальн. та пед. психології. – К. – Т. 5. – Вип. 2. – С. 66-73.
5. Онуфрієва І.Л., Онуфрієва Л.А. (2010) Психологічний аспект навчання іншомовного мовлення дорослих // Проблеми сучасної психології. – Випуск 7. – С. 496-507.
6. Саєнко Н.С. (2010) Навчання іноземної мови студентів немовних спеціальностей на основі особистісно діяльнісного підходу // Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка. Вип. 1. – С. 224-228.